

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

רוצח בשוגג ועיר מקלט

לפרשת מסעי

1. במדבר ל"ח

ט ויְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. י דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן
אֶרֶץ כְּנָעַן. יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מְקַלְט
תְּהִינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מִכַּה-נֶפֶשׁ בְּשֹׁגְגָה. יב
וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמְקַלְט מַגָּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ
עַד-עֲמֹדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט. יג וְהָעָרִים אֲשֶׁר
תִּתְּנוּ שֵׁשׁ-עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה לָכֶם. יד אֵת שְׁלֹשׁ
הָעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעָרִים תִּתְּנוּ
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מְקַלְט תְּהִינָה. טו לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל
וְלִגְר וּלְתוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תְּהִינָה שֵׁשׁ-הָעָרִים הָאֵלֶּה
לְמְקַלְט לְנוֹס שָׁמָּה כָּל-מִכַּה-נֶפֶשׁ בְּשֹׁגְגָה. טז וְאִם-
בְּכָלִי בְּרוֹזַל הִכְהוּ וְיָמוּת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמֵת
הָרֹצֵחַ. יז וְאִם בְּאָבֶן יָד אֲשֶׁר-יָמוּת בָּהּ הִכְהוּ וְיָמוּת
רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמֵת הָרֹצֵחַ. יח אוּ בְּכָלִי עֵץ-
אֲשֶׁר-יָמוּת בוֹ הִכְהוּ וְיָמוּת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוֹמֵת
הָרֹצֵחַ. יט גֹּאֵל הָדָם הוּא יָמִית אֶת-הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ-
בוֹ הוּא יָמִתּוֹ. כ וְאִם-בְּשֹׁנְאָה יִהְדָּפוּ אוּ-הִשְׁלִיךְ
עָלָיו בְּצִדָּה וְיָמוּת. כא אוּ בְּאִיבָה הִכְהוּ בִּידוֹ וְיָמוּת
מוֹת-יוֹמֵת הַמָּפָה רֹצֵחַ הוּא גֹאֵל הָדָם יָמִית אֶת-
הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ-בוֹ. כב וְאִם-בְּפִתּוֹעַ בְּלֹא-אִיבָה הִדְפוּ
אוּ-הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל-כְּלִי בְּלֹא צִדָּה. כג אוּ בְּכָל-אָבֶן
אֲשֶׁר-יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוּת וְיָפֵל עָלָיו וְיָמוּת וְהוּא
לֹא-אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ. כד וְשִׁפְטוֹ הָעֵדָה בֵּין
הַמָּפָה וּבֵין גֹּאֵל הָדָם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה. כה
וְהָצִילוּ הָעֵדָה אֶת-הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הָדָם וְהִשִּׁיבוּ
אוֹתוֹ הָעֵדָה אֶל-עִיר מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר-נָס שָׁמָּה וְיָשֵׁב בָּהּ
עַד-מוֹת הַכַּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר-מָשַׁח אוֹתוֹ בְּשִׁמֹן
הַקֹּדֶשׁ. כו וְאִם-יָצָא יָצָא הָרֹצֵחַ אֶת-גְּבוּל עִיר
מְקַלְטוֹ אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה. כז וּמִצָּא אוֹתוֹ גֹּאֵל הָדָם
מֵחוּץ לְגְבוּל עִיר מְקַלְטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הָדָם אֶת-הָרֹצֵחַ
אִין לוֹ דָּם. כח כִּי בָעִיר מְקַלְטוֹ יָשָׁב עַד-מוֹת הַכַּהֵן
הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכַּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל-אֶרֶץ
אֲחֻזָּתוֹ. כט וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לַחֲקֵת מִשְׁפָּט
לְדוֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם. ל כָּל-מִכַּה-נֶפֶשׁ לְפִי
עֲדִים יָרָח אֶת-הָרֹצֵחַ וְעַד אֲחָד לֹא-יַעֲנֶה בְּנֶפֶשׁ
לָמוּת. לא וְלֹא-תִקְחוּ כֶפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר-הוּא
רָשַׁע לְמוֹת כִּי-מוֹת יוֹמֵת. לב וְלֹא-תִקְחוּ כֶפֶר לְנוֹס
אֶל-עִיר מְקַלְטוֹ לְשׁוּב לְשָׁבֶת בְּאֶרֶץ עַד-מוֹת
הַכַּהֵן. לג וְלֹא-תַחֲנִיפוּ אֶת-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי
הָדָם הוּא יַחֲנִיף אֶת-הָאֶרֶץ וְלֹא-יִכְפֹּר לְדָם
אֲשֶׁר שָׁפַךְ-בָּהּ כִּי-אִם בְּדָם שָׁפְכוּ. לד וְלֹא תִטְמָא
אֶת-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן
בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. {פ}

2. שמות כ"א, יג-יד :

"מכה איש ומת מות יומת. ואשר לא צדה והא-
להים אנה לידו ושמתו לך מקום אשר ינוס שמה"

3. דברים י"ט, ו-י :

ו פֶּן-יִרְדֹּף גֹּאֵל הָדָם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי-יָחַס לְבָבוֹ
וְהִשִּׁיגוֹ כִּי-יִרְבֶּה הַדָּרֶךְ וְהִכְהוּ נֶפֶשׁ וְלוֹ אִין מִשְׁפָּט-
מָוֶת כִּי לֹא שָׂא הוּא לוֹ מַתְמוּל שְׁלוּם. ז עַל-כֵּן
אֲנִכִּי מַצְוֶה לְאָמֹר שְׁלֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ. ח וְאִם-
יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-גְּבוּלְךָ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם
וְנָתַן לָךְ אֶת-כָּל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר דָּבַר לְתֵת לְאַבְרָהָם. ט
כִּי-תִשְׁמַר אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר
אֲנִכִּי מַצְוֶה הַיּוֹם לֹאֲהַבָּה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת
בְּדַרְכֵי כָל-הַיָּמִים וְיִסַּפֵּת לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל
הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה. י וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נְקִי בְּקֶרֶב אֶרֶץ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחְלָה וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים.

4. המבנה הכימאסטי של פסוקים י"א-ט"ו :

- א. והקריתם לכם ערים - ערי מקלט תהינה לכם,
ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה.
 - ב. והיו לכם הערים למקלט מגאל ולא ימות הרצח
עד עמדו לפני העדה למשפט.
 - ג. והערים אשר תתנו שש ערי מקלט תהינה לכם.
 - ד. את שלש הערים תתנו מעבר לירדן
1. ערי מקלט תהינה.
 2. לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהינה שש
הערים האלה למקלט
 3. לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה.

5. רש"י על אתר :

"אף על פי שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן
אלא שניים וחצי, השווה מניין ערי המקלט שלהם,
משום דבגלעד נפישו (=רבים) רוצחים"

6. רש"י בדברים (על פי הבבלי, מכות דף י' ע"א) :

תכין לך הדרך - מקלט מקלט היה כתוב על פרשת
דרכים

ושלשת את גבול ארצך - שיהא מתחלת הגבול עד
העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש
ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן
השלישית עד גבול השני של ארץ ישראל

14. רבי מאיר שמחה מדווינסק בספרו 'אור שמח' על הרמב"ם (הלכות רוצח פרק כ הלכה ח): כיוון שהותר דמו (- של היוצא מעיר מקלט) לגואל הדם, אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חברו מסכנה ודאית.

15. הגרא"י אונטרמן ז"ל מקשה על דברי האור שמח קושיות חמורות:

אכן, לא אוכל לרדת לסוף דעתו של הגאון בעל אור שמח ז"ל, אשר דבריו תמיד קילורין לעיניים, מה שפירש בזה: חדא (- דבר אחד), שאם כל ישראל צריכים לו, הלא אפשר לתת לו שומרים שישמרו עליו מגואל הדם שלא יהרגהו! שנית, כמה נפלא הדבר, שכשצריך לצאת למלחמה, אשר יש בה תמיד סכנות גדולות... אין הוא פטור מפני הסכנות הללו, ומחויב ללחום עם האויבים, ואם נוספה עוד סכנה של איזה גואל הדם ייפטר מלצאת למלחמה! אתמהא.

ומלבד זאת, הנה מלשון המשנה עצמה רואים שאין זה הטעם שאינו יוצא לעינינו נפשות, שאלמלי כן הייתה המשנה אומרת 'ואינו יוצא משם... שנאמר "יָאֵם צָא צָא הַרְצֵחַ... וְרָצַח גַּאֵל הַדָּם אֶת הַרְצֵחַ אֵין לוֹ דָּם" (פסוקים כו-כו)', דמזה אנו יודעים שדמו מותר לגואל הדם, ברם המשנה הביאה פסוק אחר, משום שנאמר "שמה" ג' פעמים (כן מפורש בספרי ובתוספתא), לכן אומרים "שמה תהא דירתו, שמה תהא מיתתו, שמה תהא קבורתו", ולא הזכירו כלל מה שדמו מותר!

מציע הרב אונטרמן ביאור חדש למשנה: דין הגלות הוא כמו עונש מיתה על הריגת נפש... שעל ידי זה הוא נכרת ונבדל לגמרי מכל העולם החיצוני, ואין לו שום קשר עם אלה שמחוצה לו, כי לגבי העולם הרחב - הריהו כמו שאינו - עד מות הכהן הגדול. דבר זה למדנו ממה שהתורה הזכירה על הגולה שלוש פעמים "שמה", לומר לנו: "שמה תהא דירתו, שמה תהא מיתתו, שמה תהא קבורתו", בזה אנו רואים גזרת הכתוב, **שכל חיותו והווייתו של הגולה מצומצמת אך שמה בלבד**, וביחס לעולם שמחוץ לתחומו - הריהו כמת שהוא חפשי מן המצוות... אין עליו שום חיוב של מצוה שיש לה קשר עם העולם החיצוני: אינו מקריב קרבן פסח או קרבן אחר, ואינו יוצא לעדות, ואפילו לא להצלת נפש, ואפילו בנוגע לכלל ישראל, שנאמר "שמה".

וברור הדבר בעיניי שלא מפני האיסור שיש ביציאה מעיר המקלט קאתינן עלה (- אנו באים לכך), כי על זה הקשו כמה מהמחברים... [ש]הצלת נפשות דוחה הכול... והתירוץ... כי לא מתורת איסורין אנו דנים על זה, אלא מפני שניתק לגמרי הקשר שבינו ובין העולם החיצוני, ואין עליו שום חיוב של מצוה בנוגע לעולם הרחב... כי הוא חי רק "שמה". ובתוך העיר - ודאי מחויב בכל המצוות, אבל כלל וכלל לא בנוגע לזה שמחוץ לתחומו.

16. בברייתא במסכת מכות י ע"א: תנא: תלמיד שגלה - מגלין רבו עמו, שנאמר (דברים ד', מב) "וְיָנֶס אֶל אֶחָת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲיֶיךָ... ומבארת הגמרא: עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא (- עשה לו דבר שיהיה לו חיות).

7. יהושע כ':
א וַיָּדַבֵּר יְהוָה אֶל-יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר. ב דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם אֶת-עֲרֵי הַמַּקְלָט אֲשֶׁר-דַּבַּרְתִּי אֵלֵיכֶם בְּיַד-מֹשֶׁה. ג לָנוֹס שָׂמָּה רוֹצֵחַ מִכָּה-נֶפֶשׁ בְּשָׂגָהּ בְּבַלִּי-דַעַת וְהָיוּ לָכֶם לַמַּקְלָט מִגֵּאֵל הַדָּם. ד וְנָס אֶל-אֶחָת מֵהָעָרִים הָאֵלֶּה וְעָמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וְדַבֵּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר-הַהִיא אֶת-דִּבְרֵי וְאָסַפּוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֵלֵיהֶם וּנְתָנוּ-לוֹ מָקוֹם וַיָּשָׁב עִמָּם. ה וְכִי יִדְבָר גֵּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא-יִסְגְּרוּ אֶת-הַרְצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בְּבַלִּי-דַעַת הִכָּה אֶת-רַעְהוּ וְלֹא-שָׂגָא הוּא לוֹ מִתַּמּוּל שְׁלֹשׁוֹם. ו וַיָּשָׁב בְּעִיר הַהִיא עַד-עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט עַד-מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַיָּמִים הַהֵם אָז יָשׁוּב הַרוֹצֵחַ וְבָא אֶל-עִירוֹ וְאֶל-בֵּיתוֹ אֶל-הָעִיר אֲשֶׁר-נָס מִשָּׁם. ז וַיַּקְדְּשׁוּ אֶת-קַדְשׁ בְּגַלִּיל בְּהַר נֶפְתָלִי וְאֶת-שָׂכֶם בְּהַר אַפְרָיִם וְאֶת-קַרְנֵת אַרְבַּע הָיָא חִבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה. ח וּמַעְבָּר לַיַּרְדֵּן רִיחוֹ מְזַרְחָה נָתַנּוּ אֶת-בְּצֵר בְּמִדְבַר בַּמִּישָׁר מִמִּטָּה רְאוּבֵן וְאֶת-רָאמֹת בְּגַלְעָד מִמִּטָּה-גַּד וְאֶת-גִּלּוֹן (גוֹלָן) בְּבָשָׁן מִמִּטָּה מְנַשֶּׁה. ט אֵלֶּה הָיוּ עֲרֵי הַמוֹעֵדָה לְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹגֵר הָיָה בְּתוֹכָם לָנוֹס שָׂמָּה בְּל-מְכָה-נֶפֶשׁ בְּשָׂגָהּ וְלֹא יָמוּת בְּיָד גֵּאֵל הַדָּם עַד-עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה. {פ}

8. מכות יא: "מידי גלות קא מכפרא? מיתת כהן הוא דמכפרא"

9. ויקרא טז: יח-כ: "ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב. והזה עליו מן הדם.. וטהרו וקדשו מטמאת בני ישראל. וכלה מכפר את הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח"

10. ויקרא יז: יא: "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם כי הדם הוא בנפש יכפר"

11. תהליך הכפרה במגוון ענינים: רוצח במזיד: מכפר על ידי דמו ממש. רוצח בשוגג: מכפר על ידי דמו של כהן הגדול. רוצח שלא נודע: מכפר על ידי דמו של עגלה ערופה. ישראל שחייב בנפשותיכם כתוצאה של חטאותם: מכפר על ידי דם הקרבן

12. במשנה - מכות פ"ב מ"ז: ואינו יוצא (- הרוצח בשוגג מעיר מקלט) לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות. ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה - אינו יוצא משם לעולם, שנאמר (פסוק כה): "אֲשֶׁר נָס שָׂמָּה" - שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו.

13. קושית בעל יתפארת ישראל: הרי אפילו לחלל שבת מותר כדי להציל נפש... והרי כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין לו ע"א) ואיך לא יהיה מותר לזה לעבור על איזה עשות (- מצוות עשה) כדי להציל כל ישראל אם הוא כיואב בן צרויה וכדומה?